

МОНГОЛ УЛСЫН ҮНДСЭН ХУУЛИАР ОЛГОГДСОН ХҮНИЙ ЭРХ БА ХҮНИЙ ЭРХИЙН БОЛОВСРОЛ

Хүний эрх

Монгол Улс 1992 онд ардчилсан шинэ Үндсэн хуулиа баталж, “хүний эрх, эрх чөлөөг эрхэмлэн дээдэлж, хүмүүнлэг, иргэний ардчилсан нийгэм цогцлуулан хөгжүүлэх”-ийг эрхэм зорилгоо болгон тунхагласан. Үндсэн Хуулийн Гуравдугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт “Монгол Улсад засгийн бүх эрх ард түмний мэдэлд байна. Монголын ард түмэн төрийн үйл хэрэгт шууд оролцож, мөн сонгож байгуулсан төрийн эрх барих төлөөлөгчдийн байгууллагаараа уламжлан энэхүү эрхээ эдэлнэ” хэмээн зааж, “Хүний эрх, эрх чөлөө” хэмээх Хоёрдугаар бүлгийн Арван зургадугаар зүйлээр иргэдийнхээ иргэний, улс төр, нийгэм, соёлын бүхий л хүний эрх, эрх чөлөөг баталгаажуулан хамгаалсан. (Хүснэгт 1)

Монгол Улсын Үндсэн хууль болон Олон улсын эрх зүйн баримт бичгээр баталгаажсан хүний эрхийн холбогдох заалт

(Хүснэгт 1)

Үндсэн хуулийн заалт	Хүний эрх, эрх чөлөө	Олон улсын гэрээний холбогдох заалт
16 дугаар зүйлийн 1 дэх заалт	Амьд явах эрхтэй.	ИУТЭОУП – 6-р зүйл ХЭК – 6-р зүйл
16 дугаар зүйлийн 2 дахь заалт	Эрүүл, аюулгүй орчинд амьдрах, орчны бохирдол, байгалийн тэнцэл алдагдахаас хамгаалуулах эрхтэй;	-
16 дугаар зүйлийн 3 дахь заалт	Хөдлөх, үл хөдлөх хөрөнгө шударгаар олж авах, эзэмших, өмчлөх, өв залгамжлуулах эрхтэй.	АҮЯГБХУК – 5-р зүйл ЭЯГБХУК – 15, 16-р зүйл
16 дугаар зүйлийн 4 дэх заалт	Ажил мэргэжлээ чөлөөтэй сонгох, хөдөлмөрийн аятай нөхцөлөөр хангуулах, цалин хөлс авах, амрах, хувийн аж ахуй эрхлэх эрхтэй.	ЭЗНСЭОУП – 3, 6, 7, 8-р зүйл АҮЯГБХУК – 5-р зүйл ЭЯГБХУК – 3, 11-р зүйл
16 дугаар зүйлийн 5 дахь заалт	Өндөр наслах, хөдөлмөрийн чадвар алдах, хүүхэд төрүүлэх, асрах болон хуульд заасан бусад тохиолдолд эд, мөнгөний тусламж авах эрхтэй;	ЭЗНСЭОУП – 1, 2, 6, 8-р зүйл АҮЯГБХУК – 5-р зүйл ЭЯГБХУК – 3, 12, 13-р зүйл ХЭК – 4, 24, 25, 26, 27-р зүйл
16 дугаар зүйлийн 6 дахь заалт	Эрүүл мэндээ хамгаалуулах, эмнэлгийн тусламж авах эрхтэй.	ЭЗНСЭОУП – 12-р зүйл АҮЯГБХУК – 5-р зүйл ЭЯГБХУК – 11, 12, 14-р зүйл ХЭК – 24-р зүйл
16 дугаар зүйлийн 7 дахь заалт	Сурч боловсрох эрхтэй.	ИУТЭОУП – 18-р зүйл ЭЗНСЭОУП – 13, 14-р зүйл АҮЯГБХУК – 5, 7-р зүйл ЭЯГБХУК – 10-р зүйл ХЭК – 28, 29-р зүйл

16 дугаар зүйлийн 8 дахь заалт	Соёл, урлаг, шинжлэх ухааны үйл ажиллагаа явуулах, бүтээл туурвих, үр шимийг нь хүртэх эрхтэй.	ИУТЭОУП –27-р зүйл ЭЗНСЭОУП – 15-р зүйл АҮЯГБХУК – 5-р зүйл ЭЯГБХУК – 13-р зүйл ХЭК –30-р зүйл
16 дугаар зүйлийн 9 дэх заалт	Шууд буюу төлөөлөгчдийн байгууллагаараа уламжлан төрийг удирдах хэрэгт оролцох эрхтэй. Төрийн байгууллагад сонгох, сонгогдох эрхтэй.	ИУТЭОУП –25-р зүйл АҮЯГБХУК – 5-р зүйл ЭЯГБХУК – 7-р зүйл
16 дугаар зүйлийн 10 дахь заалт	Нийгмийн болон өөрсдийн ашиг сонирхол, үзэл бодлын үүднээс нам, олон нийтийн бусад байгууллага байгуулах, сайн дураараа эвлэлдэн нэгдэх эрхтэй.	ИУТЭОУП – 22-р зүйл ЭЗНСЭОУП – 3, 6, 7, 8-р зүйл АҮЯГБХУК – 5-р зүйл ЭЯГБХУК – 3, 7, 8, 11-р зүйл ХЭК – 12, 15-р зүйл
16 дугаар зүйлийн 11 дэх заалт	Улс төр, эдийн засаг, нийгэм соёлын амьдрал, гэр бүлийн харилцаанд эрэгтэй, эмэгтэй тэгш эрхтэй	ИУТЭОУП – 3, 23, 25, 26-р зүйл ЭЗНСЭОУП – 3, 7, 10-р зүйл АҮЯГБХУК – 5-р зүйл ЭЯГБХУК – 7, 15, 16-р зүйл ХЭК – 5, 9, 10, 16, 20, 21, 22-р зүйл
16 дугаар зүйлийн 12 дахь заалт	Төрийн байгууллага, албан тушаалтанд өргөдөл, гомдлоо гаргаж шийдвэрлүүлэх эрхтэй.	ИУТЭОУП – 5, 9, 10, 11, 14, 15, 16, 26-р зүйл ЭЗНСЭОУП – 5-р зүйл АҮЯГБХУК – 5-р зүйл ЭЯГБХУК – 1, 2, 15-р зүйл ХЭК – 19, 37-р зүйл
16 дугаар зүйлийн 13 дахь заалт	Халдашгүй, чөлөөтэй байх эрхтэй.	ИУТЭОУП – 7, 9, 10, 11, 14, 15, 16, 17, 26-р зүйл ХЭК – 37, 40-р зүйл
16 дугаар зүйлийн 14 дэх заалт	Монгол Улсын хууль, олон улсын гэрээнд заасан эрх, эрх чөлөө нь зөрчигдсөн гэж үзвэл уул эрхээ хамгаалуулахаар шүүхэд гомдол гаргах, бусдын хууль бусаар учруулсан хохирлыг нөхөн төлүүлэх, өөрийн болон гэр бүлийн гишүүд, эцэг эх, үр хүүхдийнхээ эсрэг мэдүүлэг өгөхгүй байх, өөрийгөө өмгөөлөх, хууль зүйн туслалцаа авах, нотлох баримтыг шалгуулах, шударга шүүхээр шүүлгэх, хэргээ шүүх ажиллагаанд биеэр оролцох, шүүхийн шийдвэрийг давж заалдах, уучлал хүсэх эрхтэй.	ИУТЭОУП – 9, 10, 14, 15, 16-р зүйл АҮЯГБХУК – 5-р зүйл ЭЯГБХУК – 1, 2, 15-р зүйл ХЭК – 19, 37, 40-р зүйл
16 дугаар зүйлийн 15 дахь заалт	Шашин шүтэх, эс шүтэх эрх чөлөөтэй;	ИУТЭОУП –18-р зүйл ЭЗНСЭОУП – 15-р зүйл АҮЯГБХУК – 5-р зүйл ХЭК – 2, 14-р зүйл

16 дугаар зүйлийн 16 дахь заалт	Итгэл үнэмшилтэй байх, үзэл бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэх, үг хэлэх, хэвлэн нийтлэх, тайван жагсаал, цуглаан хийх эрх чөлөөтэй.	ИУТЭОУП –19, 21-р зүйл ЭЗНСЭОУП –8-р зүйл АҮЯГБХУК – 5-р зүйл ЭЯГБХУК – 3, 7-р зүйл ХЭК – 13, 15-р зүйл
16 дугаар зүйлийн 17 дахь заалт	Төр, түүний байгууллагаас хууль ёсоор тусгайлан хамгаалбал зохих нууцад хамаарахгүй асуудлаар мэдээлэл хайх, хүлээн авах эрхтэй.	ИУТЭОУП –19-р зүйл АҮЯГБХУК – 7-р зүйл ЭЯГБХУК – 10, 14, 16-р зүйл ХЭК – 13, 17-р зүйл
16 дугаар зүйлийн 18 дахь заалт	Улсынхаа нутаг дэвсгэрт чөлөөтэй зорчих, түр буюу байнга оршин суух газраа сонгох, гадаадад явах, оршин суух, эх орондоо буцаж ирэх эрхтэй.	ИУТЭОУП –12-р зүйл АҮЯГБХУК – 5-р зүйл ЭЯГБХУК – 3-р зүйл

Нэгдсэн үндэсний байгууллага (НҮБ) –аас хүний эрхийг “яс үндэс, оршин сууж буй газар, хүйс, үндэсний болон угсаатны угсаа гарал, арьсны өнгө, шашин, хэл, аливаа бусад байдлаас үл хамааран бүхий л хүмүүний угаас салшгүй хэсэг” гэжээ. Эдгээр эрх нь биднийг ялгаварлан гадуурхалт, хүчирхийлэл, шударга бус харьцаа хандлагаас хамгаалж, суурь эрх чөлөөг хангадаг байна. Хүний эрх нь боолчлол, хүний наймаанаас ангид байх, амьд байх, хувийн халдашгүй байдал хэмээн үргэлжилсэн өргөн хүрээг хамарсан ойлголт байдаг байна.

Өнөө цагт хүний эрх нь бүх улс үндэстэн, ард түмний хувьд нийтлэг үнэт зүйлс, зайлшгүй даган мөрдөх хэм хэмжээ болон хүлээн зөвшөөрөгдсөн тул улс үндэстнүүд хүний эрхийн мөн чанар, үндсэн агуулгыг хууль тогтоомж, эрх зүйн хэм хэмжээ, үндэсний хөгжлийн бодлого, хөтөлбөртөө тусган хэрэгжүүлж, хүний эрхийг хууль тогтоомж, олон улсын гэрээ конвенцоор хамгаалж, хүний эрхийн боловсролоор дамжуулан төлөвшүүлдэг байна.

1.1 Хүний эрхийн боловсрол олгох

Манай улсын хувьд 1990 онд өрнөсөн ардчилсан хувьсгал, 1992 онд баталсан ардчилсан Үндсэн хуулиас улбаалан хүний эрх, эрх чөлөө цоо шинэ утга агуулгаар баяжигдаж, олон улсын хүний эрхийн хэм хэмжээнд нийцүүлэн томъёологдож, хангагдаж, хамгаалагдах эхлэл тавигдсан. Үүнээс үүдэн хүний эрхийн боловсролыг бүх нийтэд, тодорхой зорилтот бүлэгт хүргэх явдал манай улсын тулгамдсан зорилтуудын нэг болж байсан.

1948 онд Нэгдсэн Үндэсний байгууллагын Ерөнхий Ассамблейгээс баталсан Хүний эрхийн Түгээмэл Тунхаглалын Удиртгал хэсэгт “Энэхүү Хүний эрхийн Түгээмэл Тунхаглалыг дэлхийн бүх улс түмэн, бүх улс гүрэн хэрэгжүүлэхийг эрмэлзвэл зохих нийтлэг зорилт болгон дэвшүүлж, энэ зорилтын үүднээс хүн бүр, нийгмийн нэгж байгууллага бүхэн эл Тунхаглалыг байнга бодолцон гэгээрч боловсрох замаар хүний эрх, эрх чөлөөг хүндэтгэн сахихад дөхөм үзүүлэхийг эрмэлзэх ёстой”-г зарлан тухагласан билээ. Мөн уг Тунхаглалын³⁶¹ 26-р зүйлд “...Боловсрол нь бие хүнийг өв тэгш хүмүүжүүлэх, хүний эрх, үндсэн эрх чөлөөг улам бүр хүндэтгэдэг болгоход чиглэх ёстой. Боловсрол нь аливаа улс түмэн, янз бүрийн арьстан хийгээд шашны бүлгүүд бие биенээ ойлгох, хүлцэн тэвчих, эвсэн найрамдах, мөн түүнчлэн НҮБ-ээс энх тайвныг сахин хамгаалах талаар явуулж буй үйл ажиллагаанд дөхөм үзүүлэх ёстой...” гэж тодорхойлжээ.

³⁶¹ http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/khk.pdf

Хүний эрхийн боловсролын агуулга нь хүмүүсийн суурь үнэт зүйлсийг төлөвшүүлэх, эрхийг нь хамгаалах стратегийг боловсруулахад чиглэгдэх ёстой. Түүнчлэн хүний эрхийн боловсролын агуулгад тэгш боломж, ялгаварлан гадуурхалтын асуудлууд зайлшгүй багтах ёстой гэж үздэг³⁶² байна.

1993 онд Австри Улсын нийслэл Тена хотноо хуралдсан НҮБ-ын “Хүний эрх” Бага хурлаар хүний эрхийг хангах, хамгаалах явдалд ахиц гаргахад хүний эрхийн боловсролыг бүх нийтэд олгох нь зайлшгүй болохыг хүлээн зөвшөөрсөн байна. Бүх нийтэд хүний эрхийн боловсролыг олгохын тулд сургуулийн өмнөх боловсролоос эхлэн дээд боловсрол хүртэл буюу боловсролын бүх түвшинд хүний эрхийн агуулгыг суралцагчдын хэрэгцээ, шаардлага, нас, сэтгэхүйн онцлогт нийцүүлж тусгах, багш нарыг бэлтгэх сургалтын хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх, энэ чиглэлийн албан бус сургалтыг эрчимжүүлэх ажлыг улс орнуудын Засгийн газар хэрэгжүүлэх үүрэгтэй гэдгийг тэмдэглэжээ.

Хүний эрхийг боловсрол түгээх үүрэг бол хүн бүрт хүний эрхийн талаарх ойлголтыг нь нэмэгдүүлэх, өөрчлөлтөд үзүүлэх хувь хүний чадавхиа мэдрэх үрийг тарихад оршидог.

1.2 Хүний эрхийн боловсрол гэж юу вэ?

Хүний эрхийн боловсролыг олон янзаар тодорхойлсон байдагч эдгээр нь бүгдээрээ мэдлэг ойлголтыг нэмэгдүүлэх, оролцоог хангах, чадавхижуулах, ажил хэрэг болгох сэдлийг төрүүлэхэд чиглэдэг байна. Тухайлбал:

- Хүний эрхийн Дээд комиссарын газар: Хүний эрхийн боловсрол бол хүн бүр бусдын эрхийг өөрийн эрхийн адил хүндэтгэх, сахин хамгаалахыг уриалсан үнэлэмж, итгэл үнэмшил, хандлагыг хөхиүлэн дэмжих явдал юм.
- Эквитас ТББ: Хүний эрхийн боловсрол бол хувь хүнээс эхлэн нийгмийг хамарч буй хувирал өөрчлөлтийн үйл явц юм.
- Эмнести Интернэшнл ТББ: Хүний эрхийн боловсрол нь хувь хүмүүс, бүлэг, нийгэмд олон улсад хүлээн зөвшөөрөгдсөн хүний эрхийн зарчимтай уялдсан мэдлэг, ур чадвар, хандлагад нөлөөлөх, эрх мэдэлжүүлэх зорилго бүхий сайтар боловсруулсан оролцооны туршлага юм.
- Хүний эрхийн боловсролын Нийгэмлэгийн гүйцэтгэх захирал, Фелисса Тиббитс: Хүний эрхийн боловсрол бол Хүний эрхийн Түгээмэл Тунхаглал, бусад гэрээгээр баталгаажуулсан хүний эрхийг олон нийтэд хүргэх, хөхиүлэн дэмжих олон улсын хөдөлгөөнөөс гадна хүний зөрчигдсөн эрхийг сэргээх явц юм.
- Харин НҮБ-ын Ерөнхий Ассамблейгээс 1948 оны 12 дугаар сарын 10-ны өдөр баталсан Хүний эрхийн Түгээмэл Тунхаглалын 26-р зүйлийн 2 дахь хэсэгт “...Боловсрол нь бие хүний өв тэгш хүмүүжүүлэх, хүний эрх, үндсэн эрх чөлөөг улам бүр хүндэтгэдэг болгоход чиглэх ёстой. Боловсрол нь аливаа улс түмэн, янз бүрийн арьстан хийгээд шашны бүлгүүд бие биенээ ойлгох, хүлцэн тэвчих, эвсэн найрамдах, мөн түүнчлэн НҮБ-ын энх тайвныг сахин хамгаалах талаар явуулж буй үйл ажиллагаанд дөхөм үзүүлэх ёстой...” гэж заасан нь хүний эрхийн боловсролын сонгодог тодорхойлолт юм.

³⁶² http://www.mn-nhrc.org/files/setguul_2005_03.pdf

Хүний эрхийн боловсролын онцлог нь боловсролын тогтолцооны бүх түвшинд хүний эрхийг эдлүүлэх, хичээлийг заахын хажуугаар дадал туршлага олгох үйл ажиллагаа хосолно гэсэн үг.

Гэхдээ эрх нь зөрчигдсөн хүмүүсийн өмнөөс төлөөлж дуугарах бус, харин тэдэнд нөхцөл байдлаа өөрчлөх хүч, эрх мэдэл өөрсдөд нь бий гэдгийг ойлгуулах нь илүү үр дүнтэй. Зөвхөн хүний эрхийн тухай мэдлэг олгоод зогсохгүй амьдралдаа нөлөөлж буй шийдвэрийг өөрсдөө хянах боломжийг өгч, тухайн хүнийг өөрийг нь тэр өөрчлөлтийг авчрах хүч гэдгийг ойлгуулах нь чухал юм.

1.3 Хүний эрхийн боловсролын ач холбогдол

Хүний эрх, эрх чөлөөг хоосон уриа, тунхаг бус харин хүн бүрийн бодитойгоор эдэлж чаддаг хэрэглээ болгохын тулд иргэд өөрсдөө хүний эрхийн боловсролтой байх явдал туйлын чухал юм. Хүний эрхийн боловсрол нь оролцогчдод үзэл бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэх, бүлэг, хамт олныг төлөөлөх, шийдвэр гаргах, үндэслэл нотолгоо дэвшүүлэх, бусдыг сонсох, санал нийлэхгүй ч бусдын санал бодлыг хүндэтгэх, ялгаатай соёлыг хүлээн зөвшөөрөх, хамтран ажиллах, хүлээцтэй байх зэрэг иргэний ардчилсан нийгмийн үнэт чадваруудыг төлөвшүүлэхэд үнэлж баршгүй хувь нэмэр оруулдаг.

Хүний эрхийн ойлгон таниулахад чиглэсэн боловсрол нь хүмүүс хүний эрхийн ач холбогдлыг мэдрэх, хүний эрхийн үнэт зүйлсийг мэдэж авах, өөрийн амьдарч буй арга замтайгаа уялдуулахад туслахаас гадна хүмүүсийн өмнө сурсан ур чадвараар дамжуулан хүний эрхийг хүндэтгэх, хамгаалах хариуцлагын мэдрэмжийг өөрт нь төрүүлж, хэрхэн тохирох арга хэмжээг авахыг тэдэнд зааж өгдөг ажээ.

Хүний эрхийн боловсролын ач холбогдлыг дараах байдлаар тодорхойлж болно.

1. хүндэтгэн дээдлэх үнэт зүйлс, аливаад хандах хандлагад өөрчлөлт авчирдаг;
2. зан үйлд ч өөрчлөлт гардаг;
3. нийгэм дэх шударга ёсыг бэхжүүлдэг;
4. ямарваа нэгэн асуудалд, эсвэл үндэстнүүдийн хоорондын эв санааны нэгдлийг бий болгодог;
5. мэдлэг олгож, задлан шинжлэх ур чадварыг хөгжүүлдэг;
6. суралцагчдын оролцоог хангасан боловсролыг олгодог.

1.4 Хүний эрхийн боловсролын дэмжих олон улсын хэм хэмжээ, Тунхаглал, үйл ажиллагааны төлөвлөгөө

Хүний эрхийн боловсролыг хөхиүлэн дэмжих явдал чухал түлхэц өгсөн арга хэмжээ бол Нэгдсэн Үндэсний байгууллагын Ерөнхий Ассамблейгаас 1995-2004 оны Хүний эрхийн боловсролын 10 жил болгон зарласан явдал юм. Энэхүү 10 жилийн үр дүнг хэлэлцээд НҮБ-ын Ерөнхий Ассамблейгаас “Хүний эрхийн боловсролын дэлхийн хөтөлбөр” (2004), “Хүний эрхийн боловсрол, сургалтын тухай тунхаглал (2011) зэрэг бодлогын баримт бичгүүдийг батласан.

Эдгээр бодлогын баримт бичгийн хүрээнд ч тухайн үед Хүний эрхийн салбарт Монгол Улсын Хүний эрхийн Үндэсний комисс (2001)-ыг байгуулах болон Хүний эрхийг хангах Үндэсний хөтөлбөр (2003)-өө батласан³⁶³ байдаг.

³⁶³ <http://www.legalinfo.mn/annex/details/3225?lawid=626>

2020 онд Хүний эрхийн Үндэсний Комисс (ХЭҮК)-ын тухай хуулийг шинэчлэн баталсан бөгөөд уг хуулийн 7 дугаар зүйлийн 7.1.5-д ХЭҮК-т хүний эрхийн боловсролыг дэмжих, түгээх чиг үүргийг хариуцуулсан. Мөн “Хүний эрхийн үндэсний хөтөлбөр”-ийн 1.1.2.6-д “Хүний эрхийн боловсролын төлөв байдал, хэрэгцээ шаардлага, хамрах хүрээг судалсны үндсэн дээр хүн ам, төрийн албан хаагчид, удирдах ажилтан, бүх шатны сургуулийн сурагч, оюутны хүний эрхийн албан ба албан бус сургалтын тогтолцоог бүрдүүлж, энэ асуудлаар үндэсний мэргэжилтэн, сургагчдыг бэлтгэх дэд хөтөлбөр гарган хэрэгжүүлнэ”, 2.1.4.6-д “Өмгөөлөгчдийн мэргэжлийг дээшлүүлэх, давтан сургах, хүний эрхийн боловсролыг дээшлүүлэхэд Засгийн газраас дэмжлэг үзүүлэн, энэ чиглэлээр Монголын өмгөөлөгчдийн холбооны санаачлагыг дэмжинэ”, 3.1.2.5-д “Хүний эрхийн талаархи олон улсын эрх зүйн боловсрол олгох Засгийн газрын хөтөлбөр боловсруулж сургалт явуулах, түүнд төрийн захиргааны албан хаагч, цагдаа, цэрэг, шүүх эрх мэдлийн байгууллага болон хууль зүйн албаны бусад байгууллагын ажилтнуудыг хамруулна” гэж тус тус заажээ.

Одоогоор Хүний эрхийн үндэсний хөтөлбөрийн хүрээнд дараах хөтөлбөрүүдэд хүний эрхийн боловсролтой холбоотой заалтууд орж хэрэгжиж байна. (Хүснэгт 2)

Хэрэгжиж буй хөтөлбөрүүд

Хүснэгт 2.

Хөтөлбөрийн нэр	Заалт	Баталсан он, дугаар
Бүх нийтийн эрх зүйн боловсролыг дээшлүүлэх үндэсний хөтөлбөр	3.1.5. иргэдэд эрх зүйн болон хүний эрхийн талаарх мэдлэг, ойлголтыг түгээх, тэднийг чадавхжуулах, хүний эрхийн зөрчлийг ялгаж таних, эрх зүйн харилцаанд бие даан оролцох чадварыг эзэмшүүлэх эрх зүйн шаталсан сургалтын тогтолцоог бүрдүүлэх;	Засгийн газрын 2018 оны №50 дугаар тогтоол
Залуучуудын хөгжлийг дэмжих үндэсний хөтөлбөр	3.20.1. Хүний эрхийн түгээмэл тунхаглал болон холбогдох бусад олон улсын гэрээ болон Монгол Улсын хууль тогтоомжид хүний эрхийн талаар заасан ойлголт, мэдлэгийг сайжруулахад чиглэсэн сургалт, сурталчилгааг өсвөр үе, залуучуудын дунд өргөжүүлэх;	Засгийн газрын 2019 оны 171 дүгээр тогтоол
Монгол Улсын Засгийн газрын 2020-2024 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөр	4.2.7. Бүх нийтэд хүний эрх, жендэрийн боловсрол олгох үндэсний тогтолцоог хөгжүүлж, жендэрийн тэгш байдлыг хангах бодлого баримтална.	Засгийн газрын 2020 оны №24 дүгээр тогтоол

Олон улсын хамтын нийгэмлэгээс хүний эрхийг хэрэгжүүлэхэд хүний эрхийн боловсролын хувь нэмэр чухал болохыг сануулсаар байна.³⁶⁴

Хүний эрхийн боловсрол нь хүний эрхийг хөхиүлэн дэмжих, сахин хамгаалах мэдлэг, чадвар, хандлага болон зан үйлийг төлөвшүүлэх үйл явц бөгөөд Хүний

³⁶⁴ ... Хууль зүйн сургууль дахь хүний эрхийн төлөв байдал 2014 он. 6 дахь тал.

эрхийн боловсролын дэлхийн хөтөлбөр (ХЭБДХ)-ийг чиглэл болгодог ба 2005 хойш тус хөтөлбөрийн дагуу бүх салбарт хүний эрхийн боловсролыг тусгах бодит арга хэмжээ авахыг уриалсан байна.³⁶⁵ ХЭБДХ-ийн эхний үе³⁶⁶ (2005-2009) нь сургуулийн тогтолцоонд түлхүү анхаарсан бол Хөтөлбөрийн 2 дахь үе (2010-2014) нь өмнөх таван жилийн ололт дээрээ тулгуурлан ирээдүйн иргэд, удирдагчдыг сургах, тухайлбал, дээд боловсролын байгууллагууд болон хүний эрхийн хүндэтгэх, хамгаалах, хангах үүрэг хүлээсэн төрийн албан хаагчид, хууль сахиулагчид, цэргийн албан хаагчдад чиглэсэн байна. 2 дахь үеийн үйл ажиллагааны төлөвлөгөөг НҮБ-ын Хүний эрхийн Зөвлөл 2010 онд батлах үед НҮБ-ын гишүүн улсууд дээрх салбарт хүний эрхийн боловсролын бодлого боловсруулж, практик дээр хяналт тавьж ажиллахаар тохиролцсон байна. Энэхүү төлөвлөгөө нь Засгийн газрууд болон бусад байгууллагууд бодлого, төлөвлөлт хийх үйл явц, төлөвлөгөөг хэрхэн хэрэгжүүлэх асуудлаарх практик удирдамж болдог байна.

Хүний эрхийн боловсролын талаар олон улсын гэрээ, конвенц болон баримт бичигт цөөнгүй тусгасан байдаг. Тухайлбал, Хүний эрхийн түгээмэл тунхаглалын 26 дугаар зүйлийн 2 дахь хэсэгт, Эдийн засаг, нийгэм, соёлын эрхийн тухай олон улсын пакт³⁶⁷-ын 13 дугаар зүйлд, Арьс үндсээр ялгаварлан гадуурхах үзлийн бүх хэлбэрийг устгах тухай конвенц³⁶⁸-ийн 7 дугаар зүйлд, Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхийн эсрэг конвенц³⁶⁹-ийн 10 дугаар зүйлд, Эмэгтэйчүүдийг ялгаварлан гадуурхах бүх хэлбэрийг устгах тухай конвенцийн 10 дугаар зүйлд, Хүүхдийн эрхийн тухай конвенцийн 10 дугаар зүйлд, Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн эрхийн тухай конвенцийн 4,8 дугаар зүйлд, Венийн Тунхаглал ба үйл ажиллагааны хөтөлбөр-ийн 1 дүгээр хэсгийн 33-34 дүгээр бүлэгт, 2 дугаар хэсгийн 78-82 дугаар бүлэгт зэрэгт тусгалаа олсон байна.

Мөн Хүний эрхийн Түгээмэл тунхаглал, Хүүхдийн эрхийн тухай конвенц болон Хүүхдийн эрхийн хорооноос гаргасан холбогдох гарын авлага (Ялангуяа боловсрол чиглэсэн 2001 оны Ерөнхий зөвлөмж №1), Эдийн засаг, нийгмийн соёлын эрхийн тухай олон улсын пакт болон Эдийн засаг, нийгэм, соёлын эрхийн Хорооны холбогдох удирдамж (Сурч боловсрох эрхийн тухай 1999 оны Ерөнхий зөвлөмж №13), Вений Тунхаглал, түүний үйл ажиллагааны хөтөлбөр, ЮНЕСКО-гийн Хүний эрх, үндсэн эрх чөлөөний асуудлаарх олон улсын ойлголт, хамтын ажиллагаа, энх тайван болон боловсролын тухай зөвлөмж, ЮНЕСКО-гийн Энх тайван, хүний эрх ба ардчиллын төлөөх боловсролын Тунхаглал болон үйл ажиллагааны нэгдсэн баримт бичиг, ЮНЕСКО-гийн Боловсрол дахь ялгаварлан гадуурхалтын эсрэг конвенц, ЮНЕСКО-гийн Дээд боловсрол дахь сургалт, чанарыг хүлээн зөвшөөрсөн асуудлаарх болон холбогдох бүс нутгийн конвенцуудын талаарх зөвлөмж, ЮНЕСКО-гийн Дээд боловсрол заах албан хаагчдын статустай холбоотой зөвлөмж, ЮНЕСКО-гийн 21 дүгээр зууны дээд боловсролын асуудлаарх дэлхийн Тунхаглал, Алсын хараа үйл ажиллагаа, 2009, 2012 оны ЮНЕСКО-гийн Дээд боловсролын дэлхийн бага хурал “Дээд боловсролын шинэ динамик болон нийгмийн өөрчлөлт, хөгжлийн төлөөх судалгаа” сэдэвт бага хурлын эцсийн баримт бичиг зэрэгтэй харилцан уялдаатай

³⁶⁵ Хууль зүйн сургууль дахь хүний эрхийн боловсролын төлөв байдал 2014 он. 6 дахь тал

³⁶⁶ <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N05/253/74/PDF/N0525374.pdf?OpenElement>

³⁶⁷ <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CESCR.aspx>

³⁶⁸ <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CERD.aspx>

³⁶⁹ <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CAT.aspx>

байна. Түүнчлэн бүх нийтийн боловсролын үйл ажиллагааны “Дакарын баримт бичиг”-ийг энд дурдаж болно. Дакарын баримт бичиг нь боловсролын агуулгын чанарын үндсийг тодорхойлсон ба энэ нь ардчилсан иргэн болон эв нэгдлийг хөхиүлэн дэмжих хандлагын төлөөх чадварыг бий болгоход чиглэдэг.

Дээрх баримт бичгүүдийг НҮБ-аас хүний эрхийн боловсролыг хөхиүлэн дэмжих зорилгоор батлан гаргасан байна.

1.5 Монгол Улсын хувьд Хүний эрхийн боловсрол олгож буй байдал

Хүний эрхийн боловсрол, сургалт нь бүх насныханд хамаарах насан туршийн үйл явц юм. Тиймээс хүний эрхийн боловсролыг төрийн болон хувийн хэвшлээс үл хамааран сургуулийн өмнөх, бага, дунд, дээд боловсрол, төгсөлтийн дараах гээд бүх шатны албан сургалтын хүрээнд төдийгүй цахим болон зайн сургалт гэх зэрэг сайн дурын шинжтэй албан бус боловсролын шугамаар, мэдээллийн бүхий л хэлбэрээр явуулж, нийгмийн бүх давхаргад хамаарах хүн бүхэнд хүргэх шаардлага тавигддаг байна. Үүнийг төрийн бодлого, олон талын хамтын ажиллагаа, идэвхи оролцоогүйгээр хэрэгжүүлэх боломжгүй юм.³⁷⁰

Монгол Улсын хувьд хүний эрхийн боловсролын талаар хийсэн нэгэн томоохон алхам нь 2003 оны 10-р сарын 23-ны өдөр Улсын Их Хурлын 43 дугаар тогтоолоор ХЭХҮХ-ийг баталсан явдал юм. Үүнд: Монгол Улс нь нийт 30 гаруй хүний эрхийн гэрээ, конвенцид нэгдэн орсныг дурдаж, хөтөлбөрийн гол зорилго болон хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх хэрэгцээ шаардлагыг доорх байдлаар тайлбарласан байна. Үүнд: Боловсролын тогтолцоо, сургалтын агуулга, арга зүйг боловсронгуй болгож, иргэдийн ерөнхий боловсролын болон эрх зүйн мэдлэгийн түвшинг цаашид дээшлүүлэн эрхээ эдлэх хамгаалах чадвар эзэмшүүлэхэд чиглүүлэх шаардлага тавигдаж байна. ХЭХҮХ-ийн 1.1.2.6-д “Хүний эрхийн боловсролын төлөв байдал, хэрэгцээ шаардлага, хамрах хүрээг судалсны үндсэн дээр хүн ам, төрийн албан хаагчид, удирдах ажилтан, бүх шатны сургууль сурагч, оюутны хүний эрхийн албан ба албан бус сургалтын тогтолцоог бүрдүүлж, энэ асуудлаар үндэсний мэргэжилтэн, сургалтыг бэлтгэх дэд хөтөлбөр гарган хэрэгжүүлнэ” гэж заажээ. Хүний эрхийг хамгаалах үндэсний хөтөлбөрт ХЭҮК-ын хүлээх үүрэг хариуцлагыг 1.1.3.2-т, төрийн бус байгууллагуудын үүргийг 1.1.5-д, тодорхой хүний эрхтэй холбоотой асуудлыг 2.1-2.4-т тус тус заасан байна.

³⁷⁰ Хүний эрхийн боловсролд номын сангийн гүйцэтгэх үүрэг. 33 дахь тал

- Хүний эрхийн боловсрол олгож буй сувгууд

Хувилбар суваг	Ач холбогдол	Эрх зүйн зохицуулалт
Номын сангаар дамжуулах	Бүх нийтийн хүний эрхийн боловсролын үйл хэрэгт номын сангуудын оруулах хувь нэмэр, гүйцэтгэх үүрэг их юм. Ном, номын сан бол хүний эрхийн боловсролыг олонд хүргэх, түгээн дэлгэрүүлэх нэг чухал арга хэрэгсэл, бодит орчин. Эрдэмтэн мэргэдийн туувисан оюуны үнэт бүтээлүүдээр ард иргэдийнхээ оюуны хэрэгцээг хангахад онцгой үүрэг гүйцэтгэж буй байгууллагуудын нэг бол яах аргагүй номын сан тул хүний эрхийн боловсрол олгох үйл ажиллагаанд чухал үүрэгтэй.	Хүний эрхийн талаарх мэдээлэл, ном товхимолоор дамжуулан иргэдийнхээ хүний эрхийн боловсролыг дээшлүүлэх, энэ зорилгоор хандаж буй хэн бүхэнд туслан үйлчлэх, энэ үндсэн дээр хүмүүсийн үзэл санаа, амьдралын хэв маягт өөрчлөлт хийх замаар нийгэмд үзэл санааны зөрөг өөрчлөлт бий болгохыг эрмэлзэн ажиллах шаардлага тулгарч улмаар Номын сангийн тухай хуулийг 2014.12.19-ны өдөр баталсан.
Сургалтаар дамжуулах	Хүний эрхийн сургалтын агуулга, арга зүйн хувьд бусад сургалтуудаас ялгагдах өвөрмөц онцлогтой. Учир нь хүний эрх нь мөн чанарынхаа хувьд түгээмэл, зайлшгүй, тэгш, ялгаарлан гадуурхахгүй байх, хүний эрхэм зэргийг хүндэтгэх зарчимд тулгуурладаг тул эдгээр зарчимд нийцсэн сургалтыг явуулах хэрэгтэй болдог. Мөн хүний эрхийн сургалтын явцад оролцогчид бие биенээ ойлгосон, хүндэтгэсэн, хүлээн зөвшөөрсөн өөрөөр хэлбэл ардчилсан байх шаардлагатай байдаг. Иймээс сургалт нь оролцогчдод үзэл бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэх, бүлэг, хамт олныг төлөөлөх, шийдвэр гаргах, үндэслэл нотолгоо дээшлүүлэх, бусдыг сонсох, ялгаатай үзэл бодол болон соёлыг хүлээн зөвшөөрөх, хүлээцтэй хандах, хүндэтгэх, хамтран ажиллах зэрэг үнэт чадваруудыг төлөвшүүлэхэд чухал хувь нэмэр оруулдаг.	Хүний эрхийн Үндэсний Комиссын тухай хуулийг 7 дугаар зүйлийн 7.1.5-д ХЗҮК-т хүний эрхийн боловсролыг дэмжих, түгээх чиг үүрэгтэй, “Хүний эрхийн үндэсний хөтөлбөр”-ийн 1.1.2.6-д “Хүний эрхийн боловсролын төлөв байдал, хэрэгцээ шаардлага, хамрах хүрээг судалсны үндсэн дээр хүн ам, төрийн албан хаагчид, удирдах ажилтан, бүх шатны сургуулийн сурагч, оюутны хүний эрхийн албан ба албан бус сургалтын тогтолцоог бүрдүүлж, энэ асуудлаар үндэсний мэргэжилтэн, сургагчдыг бэлтгэх дэд хөтөлбөр гарган хэрэгжүүлнэ”, 2.1.4.6-д “Өмгөөлөгчдийн мэргэжлийг дээшлүүлэх, даван сурах, хүний эрхийн боловсролыг дээшлүүлэхэд Засгийн газраас дэмжлэг үзүүлэн, энэ чиглэлээр Монголын өмгөөлөгчдийн холбооны санаачлагыг дэмжинэ”, 3.1.2.5-д “Хүний эрхийн талаархи олон улсын эрх зүйн боловсрол олгох Засгийн газрын хөтөлбөр боловсруулж сургалт явуулах, түүнд төрийн захиргааны албан хаагч, цагдаа, цэрэг, шүүх эрх мэдлийн байгууллага болон хууль зүйн албаны бусад байгууллаагын ажилтнуудыг хамруулна” гэж тус тус заажээ.

Бага, дунд боловсролоор дамжуулах	Хүний эрхийн мэдлэг олгоод зогсохгүй хүний эрх, эрх чөлөөнд хүндэтгэлтэй ханддаг, эрх, эрх чөлөө нь зөрчигдсөн тохиолдолд ямар арга замыг ашиглан хаана, хэнд, хэрхэн хандахыг мэддэг, түүнийгээ хэрэглэх чадвар бүхий цогц чадамжийг суралцагчдад эзэмшүүлдэг.	Хүний эрхийн 12/4 тоот тушаалын дагуу ХЭБДХ-ийн 2 дахь үе нь “дээд боловсрол дахь хүний эрхийн боловсрол болон бүх шатны багш, сурган хүмүүжүүлэгч, төрийн албан хаагчид, хууль сахиулагчид болон цэргийн албан хаагчдад зориулсан хүний эрхийн сургалтын хөтөлбөр” дээр голлон анхаарах ба “Гишүүн улсууд бага болон дунд сургуулийн тогтолцоонд хүний эрхийн боловсролын хэрэгжилтийг үргэлжлүүлэх ёстой” хэмээжээ.
Дээд боловсролоор дамжуулах	-	Эрх зүйн боловсрол олгож буй их, дээд сургуулиудын хувьд 1997 онд Монгол Улсын Гэгээрлийн сайд, Хууль зүйн сайдын 239/200 дугаар хамтарсан тушаалаар “Хууль зүйн сургалт явуулдаг сургуулиудад мэргэжлийн чиглэлээр заавал үзэх хичээлийн жагсаалтад “Хүний эрх хичээлийг багтаасан нь чухал алхам болсон байна. Харин Бусад их дээд сургуулиудын хувьд эрх зүйн хичээлийн цагт хүний эрхийн хичээлийг судалдаг гэх ч энэ нь Үндсэн хуулийн эрх зүйн хичээлийн хүрээнд орж байгаагаас тухайн мэргэжилтэй холбоотой хүний эрхийн тухай асуудлыг дэлгэрүүлэн заадаг сургууль ховор байна ³⁷¹ . Хүний эрхийн 12/ 4 тоот тушаалын дагуу ХЭБДХ-ийн 2 дахь үе нь “дээд боловсрол дахь хүний эрхийн боловсрол болон бүх шатны багш, сурган хүмүүжүүлэгч, төрийн албан хаагчид, хууль сахиулагчид болон цэргийн албан хаагчдад зориулсан хүний эрхийн сургалтын хөтөлбөр” дээр голлон анхаарах ба “Гишүүн улсууд бага болон дунд сургуулийн тогтолцоонд хүний эрхийн боловсролын хэрэгжилтийг үргэлжлүүлэх ёстой” хэмээжээ.
Сэтгүүлчээр (хэвлэл мэдээлэл) дамжуулах	Хүний эрхийн тухай зөвхөн мэдээлэх бус түүний мөн чанар, ач холбогдол, батлагдаж буй хууль, гаргаж буй шийдвэр өөрсдийнх нь амьдрал, эрх, эрх, чөлөөнд хэрхэн нөлөөлөх, нөлөөлж буй тухай иргэдэд мэдлэг, ойлголт авах.	Монгол иргэдийн мэдээлэлтэй байх эрх Үндсэн хууль, мөн 2011 онд батлагдсан Мэдээллийн ил тод байдал ба мэдээлэл авах эрхийн тухай хуулиар баталгаажсан.

³⁷¹ Хууль зүйн сургуулиуд дахь хүний эрхийн боловсролын төлөв байдал. УБ хот. 19 дэх тал

Хууль, эрх зүйн онол, практикийн асуудлуудад хүний эрхийн үзэл баримтлал гүнзгий туссан байдаг тул хүний эрхийг судлах, тодорхой сургалтын арга хэлбэрүүдээр дамжуулан оюутан суралцагчдад цогц мэдлэг чадвар олгох хэрэгтэй. Тиймээс эрх зүйн боловсрол олгож байгаа их дээд сургуулийн боловсролын стандартыг шинэчлэх, хүний эрхийн хичээлийг заавал үзэх судлагдахуун болгох, түүний сургалтын чанар, үр өгөөжийг дээшлүүлэх талаар зохих байгууллагууд анхааран ажиллах шаардлагатай юм.

1.6 Зарим гадаад улсад хүний эрхийн боловсрол олгож буй байдал

Олон улсын хамтын нийгэмлэгээс хүний эрхийг хэрэгжүүлэхэд хүний эрхийн боловсролын хувь нэмэр чухал болохыг сануулсаар буйг өмнө дурдсан билээ.

Энэ ч үүднээс НҮБ-ын Ерөнхий Ассамблейгаас “Хүний эрхийн боловсролын дэлхийн хөтөлбөр” (2004)-ийг баталсан. Уг ХЭБДХ-т хүний эрхийн боловсролын үйл ажиллагааны зарчмыг ийнхүү тодорхойлжээ.³⁷²

- а) Иргэний, улс төр, эдийн засаг, нийгэм, соёлын эрх болон хөгжих эрх зэрэг хүний эрхийн харилцан хамааралтай, салшгүй, хуваагдашгүй, түгээмэл зарчмыг хөхиүлэн дэмжих;
- б) Ялгаатай байдлыг хүндэтгэх хандлагыг дэмжих, арьсны өнгө, хүйс, хэл, шашин шүтлэг, улс төр болон бусад үзэл санаа, үндэстний, цөөнхийн аль эсхүл нийгмийн гарал, биеийн эсхүл оюуны санааны байдал, бэлгийн баримжаа болон бусад асуудлаар нь ялгаварлах явдлыг эсэргүүцэх;
- в) Цаг үеийн болон тулгамдаж буй хүний эрхийн асуудал (ядуурал, зөрчил тэмцэл, ялгаварлан гадуурхалт гэх мэт)-уудад дүн шинжилгээ хийхийг уриалах, түүнчлэн хүний эрхийн стандартад нийцүүлж улс төр, нийгэм, эдийн засаг, технологи болон экологийн салбарын хурдацтай өөрчлөгдөж буй хөгжилд дүн шинжилгээ хийх явдлыг хөхиүлэн дэмжих;
- г) Олон нийт болон хувь хүмүүс хүний эрхийн хэрэгцээгээ тодорхойлж, түүнийгээ үр дүнтэй шаардах явдлыг бэхжүүлэх;
- д) Хуулиар олгосон бүрэн эрхийн хүрээнд хүний эрхийг хүндэтгэх, хамгаалах, хангах үүрэг хүлээгчид, ялангуяа төрийн албан хаагчдад энэхүү үүргээ биелүүлэх чадавхийг олгох;
- е) Хүний эрхийн зарчмыг соёлын ялгаатай түвшинг харгалзан бий болгох, улс бүрийн түүх, нийгмийн хөгжлийг анхаарч үзэх;
- ё) Хүний эрхийг хамгаалах орон нутгийн, бүсийн, олон улсын хүний эрхийн гэрээ, конвенц болон хүний эрхийн механизмыг ашиглах мэдлэг чадварыг сайжруулах;
- ж) Хүний эрхийг хөгжүүлэхэд шаардагдах оролцооны арга зүйг сургалтад ашиглах;
- з) Оролцоог дэмжиж, хүний эрхийг хангаж, хүний зан чанарыг бүрэн дүүрэн хөгжүүлэх явдлыг уриалсан, сэтгэл хөдлөл болон дарамтаас ангид заах арга болон сурах орчныг сайжруулах;
- к) Суралцагчидтай абстракт хэм хэмжээнээс авахуулаад өдөр тутмын амьдрал, нийгэм, эдийн засаг, соёлын болон улс төрийн бодит нөхцөл байдалтай холбох замаар тэдэнтэй хүний эрхийн талаар харилцан ярилцаж ойлгуулах.

Дээрх зарчмын хүрээнд дэлхийн улс орнууд хүний эрхийн боловсролын сургалтыг явуулдаг ч Гадаад улс орнуудын хүний эрхийн сургалт ямар агуулгатай байдаг

³⁷² <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N05/253/74/PDF/N0525374.pdf?OpenElement>

тухайд нэгдсэн хариулт өгөх боломжгүй юм. Учир нь хүний эрхийн хичээлийн агуулга нь тухайн улсын хүний эрхийн хөгжил, улс төрийн орчин, үндэсний болон соёлын онцлог, эрх зүйн тогтолцоо зэрэг олон хүчин зүйлээс шалтгаалдаг байна.

№	Хүний эрхийн боловсрол		
	Улсын нэр	Боловсрол олгодог суваг	Боловсрол олгодог арга
1	ХБНГУ	- Их дээд сургуулиар - Сургалтаар	Хүний эрхийн боловсрол гэсэн ойлголт нь ХБНГУ-ын хувьд дунд болон албан бус боловсролын хүрээнд хэрэглэгддэг. Хууль зүйн дээд боловсролын хүрээнд Үндсэн хуулийн эрх зүй (Төрийн эрх зүй), Олон улсын эрх зүй, Европын эрх зүйн хүрээнд заавал судлах хичээлийн хэлбэрээр судлагддаг байна.
2	Япон	- Бага, дунд боловсролоор - Их дээд сургуулиар - Сургалтаар	Энэ хичээлийн хүрээнд Үндсэн хуульд тусгасан иргэний болон хүний үндсэн эрхийн тухай зүйл заалтыг онолын хувьд хэрхэн ойлгож тайлбарлах, эрх нь зөрчигдвөл үндэсний болон олон улсын эрх зүйн ямар арга хэрэгсэл, хуульд заасан ямар процессоор хамгаалах боломжтой байдгийг хуулийн бодлого бодох нарийн тогтсон дэс дараалал, зааварчилгааны хүрээнд шалгалт хийж тогтоох арга ажиллагаанд суралцдаг (Зөвхөн дээд сургуульд)
3	Англи	- Их дээд сургуулиар	хүний эрх гэсэн тусдаа лекц семинар байхгүй бөгөөд харин хүний эрх гэсэн томъёололд багтах үндэсний болон дэлхий нийтийн практик жишээнд тулгуурлан олон төрлийн сэдвээр заадаг байна. Ийм хичээлээр хүний эрхийн талаарх олон улсын болон үндэсний хэмжээнд яригдаж байгаа цаг үеийн асуудлыг хүний эрхийн өнцгөөс харж, дүгнэлт өгөхийг зорьдог байна.
4	ОХУ	- Бага, дунд боловсролоор - Их дээд сургуулиар	Сүүлийн жилүүдэд сурагчдад хүний эрхийн боловсрол олгох боломж эрс нэмэгдсэн ч сургуулиудад хүний эрхийн талаар өнгөцхөн бөгөөд системчилсэн биш байгаа талаар судлаачид өгүүлж байна. Хүний эрхийн талаар төрөлжсөн сурах бичиг байдаггүй. Энэ үүднээс Нийгмийн шинжлэх ухаан, хууль эрх зүйн одоогийн хөтөлбөрүүд нь өөрийн болон бусдын эрхийг хамгаалах чиглэлээр практик ур чадвар эзэмшихэд бага ач холбогдолтой байдаг байна. ОХУ-ын их, дээд сургуулиудын хууль зүйн факультетуудад, ялангуяа Үндсэн хуулийн эрх зүй, Төр ба Эрх зүйн онолын тэнхимүүдэд хүний эрхийн чиглэлээр хичээл заадаг гол тэнхимүүд юм. Судлаачдын үзэж байгаагаар хичээлийн чанар сайжирсан бөгөөд хүний эрхийн боловсролыг хөгжүүлэх, хөхиүлэн дэмжихэд чиглэсэн их, дээд сургуулиудын бодлогоор бус харин энэ хичээлийг зааж байгаа багш, судлаачдын хувийн санаачилгаар явж ирсэн байна. Хууль зүйн факультетын хөтөлбөрүүд нь ихэвчлэн тойм курс байдаг.

АШИГЛАСАН МАТЕРИАЛ

- Хүний эрхийн тухай мэдээлж, сурвалжлах нь. Эх сурвалж: Хэвлэл мэдээллийхэнд зориулсан гарын авлага
- Хүний эрхийн цуврал нийтлэл. УБ. 2015 он
- Хүний эрхийн сэтгүүл. Эх сурвалж: http://www.mn-nhrc.org/files/setguul_2005_03.pdf
- Хууль зүйн сургууль дахь хүний эрхийн боловсролын байдал. УБ. 2014 он
- <https://www.meds.gov.mn/?cat=184>
- Монгол Улсын Засгийн газрын 2020-2024 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөр. Эх сурвалж: <https://www.legalinfo.mn/annex/?lawid=15586>
- Хүний эрхийг хангах үндэсний хөтөлбөр. УБ. 2003 он. Эх сурвалж: <https://www.legalinfo.mn/>
- Хүний эрхийн боловсролын дэлхийн хөтөлбөр. 2005 он
- Монгол Улсын Хүний эрхийн үндэсний комиссын тухай хууль. УБ. 2020 он. Эх сурвалж: <https://www.legalinfo.mn/law/details/15152?lawid=15152>
- www.mn-nhrc.org